

частини: *Бадилевич* (Ст), *Корченко* (Н), пор. український апелятив *корч* ‘кущ’ [2, с. 288]; в) предмети побуту: *Коміренко* (Н), *Коробенко* (Ст).

Отже, аналіз словотвірної структури прізвищ із патронімічними суфіксами *-енк-о*, *-ич*, *-ович* / *-евич* сіл Новоселиця, Строків, Саверці Попільнянського району Житомирської області свідчить про те, що твірною основою для них слугували переважно християнські чоловічі імена та їхні варіанти, а також особові апелятиви. Рідше лексичною базою досліджуваних антропонімів ставали слов’янські автохтонні імена та не особові апелятиви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – Ужгород, 2008. – 672 с.
2. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. – Львів: В-во «Світ», 2005. – 704 с.
3. Чучка П. Слов’янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. – Ужгород: «Ліра», 2011. – 432 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

СУМ   Словник української мови (в 11-ти томах) / гол. ред. І.К. Білодід. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. 1–11.

Трійняк   Трійняк І. І. Словник українських імен. – К.: «Довіра», 2005. – 509 с.

СПИСОК ІНШИХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Н	с. Новоселиця Попільнянського району Житомирської області
С	с. Саверці Попільнянського району Житомирської області
Ст	с. Строків Попільнянського району Житомирської області

Оксана Корсун,
студентка 5 курсу
ННІ філології та журналістики
ЖДУ імені Івана Франка.
Науковий керівник: **С. А. Яценко,**
кандидат філологічних наук, доцент.

НАЗВИ ГЛИНЯНОГО ПОСУДУ В ГОВІРЦІ СЕЛА ПОКАЛІВ ОВРУЦЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано назви глиняного посуду, досліджено їх етимологію, простежено мотиви найменування аналізованих лексем.

Серед недостатньо досліджених тематичних груп лексики української мови виділяється лексика на позначення посуду та кухонного начиння. Побутова лексика цієї тематичної групи засвідчена вже в найдавніших писемних пам’ятках Київської Русі, зокрема в «Слові о полку Ігоревім», згодом у козацьких літописах Величка, Самовидця, Граб’янки, у творах красного письменства. Велика кількість давніх лексем (горщик, глечик, сковорода) збереглися в сучасній українській літературній мові.

Дослідження номінації елементів і явищ матеріальної культури залишається актуальним для українського мовознавства, оскільки досі в ньому мало представлені тематичні словники. Це спонукає до опису кожної тематичної групи лексики з максимальною повнотою складу її одиниць та системних відношень у межах цієї тематичної групи. Комплексне дослідження словникового складу мови передбачає вивчення всіх тематичних груп з урахуванням свідчень етнографії, історії матеріальної та духовної культури, що покликане забезпечити повноту відтворення семантичної структури кожного елемента тематичної групи лексики.

Зазначена тематична група лексики не була об'єктом спеціальних досліджень, хоч побутова лексика постійно привертає до себе увагу мовознавців. У зв'язку з аналізом ремісничної термінології до неї звертався О. Трубачов. В. Німчук спорадично досліджував етимони назв посуду в давньоруській лексиці. У зв'язку з аналізом метрологічних одиниць до лексики на позначення посуду звертався В. Винник. Проте в цих працях розглядається обмежена кількість лексем загальнослов'янського фонду, які стосуються найдавнішого пласту цієї тематичної групи, хоча за кількома основними слов'янськими назвами-термінами стоїть множина обмеженіших за розповсюдженням, деталізованих за значенням старих і нових слів.

Дослідженню діалектних назв гончарного посуду присвячені праці Л. Спанатій (гончарна лексика в говорах української мови), М. Кривчанської (лексика гончарного промислу Полтавської області), В. Бережняк (гончарська лексика східнополіського діалекту).

Системологічний аналіз назв посуду побутово-виробничого призначення здійснювався на матеріалі української мови О. Малюк у культурологічному аспекті. В історичному аспекті спорадично назви посуду розглядала О. Крижко (розвиток семантики побутової лексики українських літописів кінця XVII – початку XVIII ст. (назви їжі, напоїв, продуктів харчування)). І. Каминін вивчав структурно-семантичне освоєння запозичених слів у сучасній українській літературній мові на матеріалі побутової лексики.

У низці праць ця лексика досліджувалася побіжно, лише на матеріалі окремих говірок: сільськогосподарська лексика говірок Волині, назви хатніх речей у говірках Правобережної Київщини (Г. Козачук), лексика народного побуту українських східнослов'янських говірок (К. Глуховцева).

Мета нашої розвідки – проаналізувати виявлені в говірці села Покалів Овруцького району назви глиняного посуду, з'ясувати їхню етимологію та семантику.

Гончарство виникло на Поліссі ще в V тис. до н.е. Ручний гончарний круг застосовувався в I тис. н.е. (XII-XIII ст.). Глиняні вироби, що виготовлялися й використовувалися на території с. Покалів у минулому столітті, були переважно конусоподібної форми. Миски мали вузькі вінця, прикрашені лискованим орнаментуванням.

Техніка виготовлення посуду із глини та її оздоблення на досліджуваній території мала багато спільних рис із білоруським гончарним ремеслом. Такі

подібності були спричинені міграційними процесами й безпосередніми контактами гончарів, які подорожували, обмінюючись досвідом.

Проаналізуємо виявлені в говірці назви глиняного посуду.

Лексема набірач [н а б' і 'р а ч] походить від дієслова брати, стсл. б'рати, від псл. b'ratі, похідне від іє. *bher- - носити, приносити (ЕСУМ, 1, с. 248). Не має відповідника в сучасній українській мові.

Глечик ['г л' е ч и к] – глиняна посудина з вухом і носиком для сипких та рідких речовин. Назва утворена від псл. *гъльсь – зменшувальної форми від слова глек – псл. *гъль, іє. *gulos «округла посудина для води», що вважається запозиченням з дравідських мов (ЕСУМ, 1, с. 522). Лексема є рідковживаною, значно частіше такий посуд на території с. Покалів називають гладишка.

Назва гладишка [г л а 'д и ш к а] позначає глиняну посудину заокругленої форми, яка використовується для збереження рідини (молока, сметани, води). Походить від псл. *гълькъ, яке є зменшувальною формою від втраченого *гъль; пов'язана з грецькою та означає «глек, посудину для води або молока», «вид чаші» (ЕСУМ, 1, с. 352). Етимологія слова остаточно не з'ясована, проте є припущення, що воно походить від іє. *geu «згинати, заокруглювати».

Горнятко [г о р 'н' а т к о] – маленький горщик (СУМ, 2, с. 134). Назва походить від р. горн, п. garnek «горщик», ч. hrnec, псл. gnpъ; споріднене з лат. fornus «піч» (ЕСУМ, 1, с. 569). Номен має відповідник у сучасній українській літературній мові (СУМ, 2, с. 134).

Макітра [м а 'к' і т р а] – вид глиняного посуду для зберігання сиру. Початкове значення слова – посуд для розтирання маку. Назва утворена шляхом основоскладання слів «мак», що споріднене з лит. aguona «мак» (припускається гіпотеза про доіндоєвропейське середземноморське походження) і «терти». Походить від бр. макотра, п. makotra; складне утворення зі слів «мак» і «терти», існують припущення про запозичення з грецької мови зі значенням «діжа, балія» (ЕСУМ, 3, с. 366). Лексема має відповідник у сучасній українській літературній мові (СУМ, 4, с. 602).

Міска ['м' і с к а] – посудина у вигляді широкої чашки, у якій звичайно подають готову страву (СУМ, 4, с. 716). Назва походить від бр. міса, п. mīsa, псл. mīsa; через посередництво давньоверхньонімецьких діалектів (двн. mīas «стіл») запозичено з народної латині metior «міряю, виміряю» (ЕСУМ, 3, с. 465). Має відповідник у сучасній українській літературній мові (СУМ, 4, 716). Первісне слово міса також вживається на території села у значенні аналогічного посуду, більшого за розмірами.

Ринка ['р и н к а] – глиняна миска, розширена у верхній частині, нагадує одночасно горщик і макітру. Призначена для вирощування кімнатних рослин. Назва походить від двн. rīna «неглибока каструля, сотейник», спорідненого з нвн. raīn «межа, край» (ЕСУМ, 5, с. 465).

Слоїк ['с л о й і к] – глиняна банка для масла з двома вушками й без носика. Назва запозичена з польськ. sloik «мисочка», може бути похідним від псл. liti «лити».

Горщик [г о р 'ш ч о к] – глиняна посудина, у якій варять їжу (СУМ, 2, с. 139). Походить від бр. горшчок. Утворення від основи псл. grъnsъкъ, що

похідна від прикметника зі значенням «горновий, пічний». Назва має відповідник у сучасній українській літературній мові (СУМ, 2, с. 139).

Горщиця [г о р 'ш ч и ц' а] – той же горщик, але без вушка. Із горщиком та горщицею пов'язаний обряд «бити кашу». Після хрестин баба-повитуха розбивала посудину із обрядовою стравою об ріг столу. Це мало принести новонародженому здоров'я та удачу.

Як виявилось, жителі с. Покалів розрізняли деякі види посуду за допомогою незначних зовнішніх деталей. Наприклад, про різне призначення схожого посуду свідчила наявність носика й кількість вушок.

Глечиком називається посудина із одним вушком і носиком. Його досі використовують переважно для зберігання молока, інколи – меду. Схожа за зовнішніми ознаками гладиска традиційно вважається посудом для сметани. Горщик, на відміну від глечика, не має ні вушка, ні носика, хоча призначення посуду нічим не відрізняється.

Схожий за всіма ознаками та призначенням слоїк має два вушка. Цей посуд без носика, оскільки в цій деталі нема потреби – у ньому зберігають не рідку їжу, а масло.

На жаль, зараз гончарне ремесло в колись визначних його центрах поблизу досліджуваної території занепало. Не зважаючи на це, глиняний посуд і досі користується в жителів села великою популярністю. Без горщиків не обходяться жодні хрестини чи весілля. Жителі с. Покалів вважають: їжа, що зберігається в горнятках, гладисках і глечиках не втрачає своїх смакових та поживних властивостей. До такого посуду ставляться з повагою, використовуючи його для головних страв на родинні свята.

Отже, у тематичній групі назв глиняного посуду значний масив складають лексеми, мотивовані суттєвою ознакою – продуктами, які вони вміщують чи для приготування (зберігання) яких використовуються. Частина лексем цієї групи входить до складу назв посуду, які вказують на первинну функцію (призначення) посудини, мотивованих дієсловами. Це виключно лексеми-композиції, перша частина яких – іменник, що позначає вміст посудини, друга – дієслово, що вказує на первинне призначення посудини. Деякі найменування мотивовані дієсловами та вказують на первинне призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюх Л. Народне харчування, їжа, кухонне начиння / Л. Артюх // Українці. Історико-етнографічна монографія / Гол. ред. Г. Скрипник. – К.: ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ, 2000. – С. 188–216.

2. Малюк О. Ю. Системологічний та культурологічний аспекти номінації посуду в сучасній українській мові (на матеріалі назв реалій побутово-виробничого призначення): Дис. ... канд. філолог. наук (10.02.01) / Луганськ. ун-т. Луганськ. 2000. – 195 с.

3. Пашкова Г. Етнокультурні зв'язки українців та білорусів Полісся. На матеріалах весільної обрядовості / Г. Т. Пашкова. – К.: Наукова думка, 1978. – 118 с.

4. Пошивайло І. Феноменологія гончарства / Ігор Пошивайло. – Опішне: Українське народознавство, 2009. – 432 с.

5. Спанатій Л. С. Гончарна лексика в говорах української мови: Дис. ... канд. філолог. наук. – Миколаїв, 1997. – 216 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

ЕСУМ Мельничук О. С. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1982 – 2006. – Т. 1–5.

СУМ Словник української мови: В 11 т. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1–11.

Анна Кравцова,
студентка 6 курсу
ННІ філології та журналістики
ЖДУ імені Івана Франка.
Науковий керівник: **Г. І. Гримашевич,**
кандидат філологічних наук, доцент.

НАЗВИ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ, МИСТЕЦТВА ТА ВІДПОЧИНКУ МІСТА ЖИТОМИРА

У статті проаналізовано специфіку лексичної та структурної організації однієї з груп ергонімів – назви закладів культури, мистецтва та відпочинку м. Житомира

Ергоніми, до яких традиційно відносять назви суб'єктів господарської діяльності, в ономастиці становлять окрему групу, котра з кожним роком в Україні набуває все більшого резонансу, саме тому багато вчених приділяють неабияку увагу проблемі ергонімії власних міст. Зокрема, різноманітні проблеми ергонімії як частини ономастики порушували такі ономасти, як Г. В. Зимовець [3], Н. В. Подольська [6]. Ергоніми окремих регіонів України з позиції мотиваційних моделей, способів їхнього утворення та особливостей функціонування розглянуто в працях О. О. Белея [1], Н. В. Кутузи [4], Н. М. Лесовець [5], Л. Н. Соколової [7], М. М. Цілини [8], С. О. Шестакової [9], Ю. Ю. Горожанова [2].

Мета публікації – проаналізувати структурно-семантичні особливості назв закладів культури, мистецтва та відпочинку м. Житомира.

Специфіку лексичної та структурної організації назв закладів культури, мистецтва та відпочинку м. Житомира розглянуто за таким їх поділом: 1) найменування книгозбірень; 2) назви музеїв; 3) назви будинків культури м. Житомира; 4) назви кінотеатрів м. Житомира; 5) назви житомирських театрів, студій і філармоній.

1. Найменування книгозбірень. Назви книгозбірень міста Житомира – складені багатослівні найменування. Ще одна специфічна ознака ергонімів цього типу – наявність антропонімного імені-посвяти у складі більшості з цих назв. Найбільш частотними серед таких найменувань є ергоніми, у яких антропонімий складник – прізвище й ініціали або псевдоніми відомих